

Stjepan Krasić. *Nastanak i razvoj školstva od antike do srednjega vijeka*, Sveučilište u Zadru, 2012., 316 str.

Sveučilište u Zadru objavilo je 2012. godine knjigu Stjepana Krasića o školstvu od antike do srednjega vijeka. Knjiga ima ukupno 316 stranica, a sastoji se od sljedećih poglavlja: *Predgovor, Uvod, Grčka - kolijevka europske civilizacije i znanosti, Rim - učenic i kulturni baštinik pokorene Grčke, Znanje i znanost kasne antike, Kršćanski srednji vijek, Kulturna tradicija Irske i Velike Britanije, Karolinška renesansa, Otonsko razdoblje, Ab oriente lux, Kulturni preporod u XII. i XIII. st., Medicinske škole u Salernu i Montpellieru, Procvat pravne znanosti, Samostanske i katedralne škole, Katedralna škola u Chartresu, Pariške škole, Nastanak sveučilišta, Uloga knjige u prenošenju znanja, Zaključak*, te na samom kraju knjige *Literatura, Kazala, Recenzije i ocjene* (prof. dr. sc. Aleksandar Stipčević i prof. dr. sc. Ante Simonić), te *Sadržaj*.

U *Predgovoru* autor govori o znanju pa tako kaže da iako znanje i znanost nisu jeftini, iako je dug i krivudav put do njih, uloženi trud se uvijek višestruko isplati. Svoje stajalište potkrjepljuje izjavama poznatih filozofa kao što su Francis Bacon, Aristotel, Seneka, Bertrand Russel i drugi. Ukazuje kako je naša današnja perspektiva o srednjem vijeku kao „mračnom dobu“ iskrivljena, kakav značaj ustvari ima to razdoblje i za današnje školstvo, a kao primjer navodi visoko školstvo i sveučilišta; jedno od takvih je generalno učilište dominikanskog reda u Zadru koje je djelovalo od 1396. do 1807. godine.

Uvod je autoru poslužio kako bi naveo da je u čovjeku urođena potreba za učenjem, otkrivanjem nepoznatoga i otkrivanjem samoga sebe. U školama vidi pozitivnu ulogu u čuvanju i prenošenju znanja, a znanost smatra najvišom tekovinom ljudskoga duha. Znanost je povezana s filozofijom, a početke toga vidimo još u staroj Grčkoj. Ondje se zbog prirodnog položaja na sjecištu putova, središtu obrta i trgovine vrlo rano stvorila grčka civilizacija. Grčki filozofi kao Sokrat, Platon, Aristotel kreću s dubokim promišljanjem o svijetu i čovjeku, ali i o ulogama i vezama. To je na kraju rezultiralo pojavom „prirodnih“, „ljudskih“ i društvenih znanosti i same filozofije. Grci su smatrali da su tjelesno i intelektualno zdravlje usko povezani, pa su počeli osnivati škole koje su se bavile tim stranama čovjeka. Iako danas neki grčki pojmovi ne označavaju isto što i onda i obrnuto, činjenica je da je to bila prethodnica moderne znanosti. Velika zasluga grčkih filozofa je i u tome što su se oni suprotstavljali općim mišljenjima svoga doba, kao što je bio slučaj s mitologijom u koju je većina „običnih“ ljudi vjerovala. Osim Grka autor navodi i druge važne stare civilizacije kao što su na primjer mezopotamska, egipatska, perzijska, indijska i židovska, na njih se Grčka ugledala i potom unijela nešto svoje. Preokret je donijeo, kako to autor slikovito navodi, vojno osvajanje Grčke od strane Rima, te kulturno osvajanje Rima od strane Grčke. Prilikom Velike seobe naroda došlo je do kratkog zaustavljanja znanstvenog rasta, veliku ulogu je tada odigrala Crkva u očuvanju antičkih djela, te u osnivanju škola unutar samostana. Rani srednji vijek bio je faza rušenja, da bi se kasnije izdigao, te u XII. st. doživio intelektualni procvat. Na kraju autor spominje sveučilišta te da će u ovoj knjizi pokušati otkriti sve ono što je dovelo do stvaranja takvih ustanova. Poseban naglasak je stavljen na dva preporoda ili renesanse - karolinšku i onu u XII. i XIII. stoljeću.

U poglavlju *Grčka - kolijevka europske civilizacije i znanosti* autor ponavlja da su oni svemu preuzetom davali nešto svoje. U Homeru su nalazili idealan izraz svoje kulture i identiteta. Autor opisuje društveno-politički ustroj, razliku među polisima i zajedničke dodirne točke (Delfi, Olimpijada), način i kulturu življenja te običaje. Kao kolijevka filozofije i znanosti navodi se Jonija, a prvi koji je postavljao pitanja o podrijetlu, uzrocima i smislu pojavnog svijeta te na njih davao racionalne odgovore bio je Tales iz Mileta. Spominju se i ostali filozofi. Odgoj sve više postaje usmjeren na gospodarski i politički život. Govorništvo kao disciplina toliko se raširilo da nastaje retorika koja se dugo učila u školama i posebno cijenila. Dolazi do pojave sofista koji su se bavili odgojem dobro izabrane djece, te uvidjeli važnost vježbanja i učenja. Pozornost autor daje Platonu koji je osnovao učeno društvo - Akademiju. Ona je po svojoj organizaciji i školskom programu preteča srednjovjekovnih sveučilišta. Drugi važan filozof je Aristotel koji osniva svoju školu - Licej. Prekretnica se događa s osvajanjima Aleksandra Velikog koji u pokorene zemlje donosi grčku kulturu i učenost. No, središnjica znanosti tada se premješta u Egipat, nastaje Aleksandrija. Školski i intelektualni odgoj dobio je svoj konačni oblik u vrijeme helenizma.

Poglavlje *Rim - učenik i kulturni baštinik pokorene Grčke* već u samom naslovu govori o razvoju događaja u Rimu. Ondje su prije osvajanja Grčke prevladavali različiti običaji, cijenile su se druge vrijednosti koje su utjecale na odgoj djece, pogotovo sinova. Nakon osvajanja, kako autor navodi, Rim se počeo helenizirati, a Grčka romanizirati. Rimska civilizacija počela se pretvarati u civilizaciju visoke kulture na gotovo svim područjima. Rim je također nadograđivao ono što je prisvojio i unosio nova područja zanimanja.

Sljedeće je poglavlje *Znanje i znanost kasne antike*. U tome razdoblju događa se prevrat. Naime, u ranijem razdoblju u Grčkoj i Rimu političarima je bilo normalno i obvezno davati podršku, pogotovo novčanu, školama. Sada ta podrška izostaje. Pojavljuje se kršćanstvo kao velika novost, prema autorovom mišljenju, samo u vjerskom, ne i u kulturnom pogledu. Jer već od samoga početka apostoli su zauzeli načelan stav prema antičkoj kulturi, te su vidljiva djelovanja u skladu s njom. Tako imamo pojavu učenjaka koji brane kršćanstvo, a najznačajniji su sv. Augustin i sv. Jeronim.

Kršćanski srednji vijek donosi nova zbivanja. Tu je prvenstveno riječ o seobi naroda i osvajanju Zapadnog Rimskog Carstva koje je autor kronološki prikazao. Antička baština se dosta izgubila jer su osvajanja dovela do iščezavanja škola. Na svu sreću, Istočno Rimsko Carstvo nije zadesila takva sudbina, njegove škole su nastavile s podučavanjem. Od značajnih ličnosti autor navodi Grgura Velikog (papu), potom kršćanske intelektualce Boetija, Kasiodora, Izidora Seviljskog i Beda Venerabilisa, takozvane „utemeljitelje srednjega vijeka“. Prema autoru srednji vijek se nakon osvajanja postupno formirao i modelirao i to zahvaljujući kršćanskoj vjeri, ponovno oživljenoj grčko-rimskoj kulturi i obnovi Rimskoga Carstva pod germanskim vodstvom.

Razlog zbog kojeg autor izdvaja Irsku i Veliku Britaniju u poglavlju *Kulturna tradicija Irske i Velike Britanije* leži u tome što je to bilo područje utočišta brojnih učenih ljudi s kontinenta. Dok u Zapadnoj Europi kulturna dekadencija gotovo dotiče dno, u Irskoj pogotovo dolazi do kulturnog i umjetničkog procvata. Kulturni procvat iz Irske polako je zahvatio i Veliku Britaniju.

Karolinška renesansa razdoblje je djelomične obnove antičkog političko-društvenog poretka. Veliki doprinos dao je franački kralj Karlo Veliki. Kako sam autor navodi, ljudi su bili svjesni zaostatka u kojem su se našli zbog Velike seobe naroda. Zbog toga su se vratili u prošlost kako bi mogli krenuti naprijed. Obnova je tekla u znaku antike. Autor je najviše pažnje i prostora posvetio Karlu Velikom i njegovim doprinosima. Karolinška renesansa ovisila je o sudbini Carstva. Kako znamo, nakon smrti Karla Velikog Carstvo slabi dok se na kraju ne ugasi. No, autor naglašava da je zanimljivo to kako Karlovi nasljednici bez obzira na probleme nisu posve zaboravili kulturu.

Otonsko razdoblje je razdoblje nakon raspada Karlove države kada nastaju Francuska, Njemačka, Burgundija i Italija. Jedan od najvažnijih vladara je Oton Veliki koji se ugledao na Karla Velikog i njegovu državu kao uzor. To su nastavili i njegovi nasljednici Oton II. i Oton III. Ta vladarska kuća davala je veliku potporu kulturi, gradnji crkava, umjetničkom stvaralaštvu i školstvu. Osim što su radili na antičkim tekstovima, autor navodi da su u X. st. napisani i prvi srednjovjekovni spisi u užem smislu riječi. Iako kultura ovoga razdoblja nije donijela nikakve spektakularne rezultate, ipak je to bilo buđenje nakon što je „potonula“ ostavština Karla Velikog. Neki od istaknutih pojedinaca bili su benediktinac Abbo iz Fleuryja i Gerberti iz Aurillaca, budući papa Silvestar II.

Poglavlje *Ab oriente lux* govori kako je u XI. st. počeo preporod Zapadne Europe zbog procvata građanske civilizacije, razvoja obrta i trgovine i slično. To je pomoglo da dođu u kontakt s antičkom kulturnom baštinom sačuvanom u bizantskom, arapskom i židovskom svijetu. Kako autor govori, došlo je do križanja zapadnoeuropske (kršćanske) s grčko-arapskom civilizacijom. Nadalje autor opisuje razvoj arapske civilizacije, stapanje s bizantskom, te njihove važne mislioce. Od ključne je važnosti početak prevođenja antičkih djela, koja su do tada bila izgubljena za Zapadnu Europu, na latinski s grčkog, arapskog i hebrejskog. Ovdje ne smijemo zaboraviti ni križarske ratove koji su odigrali veliku ulogu u kulturnom preobražaju Europe. Na kraju autor zaključuje da je ta borba za dokazivu i provjerljivu istinu i primat razuma bila odlučujuća za znanstveni preporod u XII. i XIII. stoljeću.

Kulturni preporod u XII. i XIII. st. period je procvata na svim područjima. Vraća se ponovno na izvore. Zanimljivo je što autor navodi da su prvi put u povijesti studiranje i nastava postali zanimanje, te da su takvi ljudi svoje znanje stavljali u optjecaj kako bi što većem broju ljudi željnih znanja bili na raspolaganju. Imamo sve veću potražnju za školovanim pravnicima, državnim činovnicima i sposobnim liječnicima. Akademski naslovi počinju se izjednačavati s plemićkim. Škole počinju širiti svoj utjecaj na šire mase, a studenti sve više odlaze u inozemstvo kako bi se nadograđivali.

Dolazi do pojave novih vrsta škola, o čemu autor govori u poglavljima *Medicinske škole u Salernu i Montpellieru* i *Procvat pravne znanosti*. Medicina i pravo sve više su se počele cijeniti kao znanosti.

Crkva je imala škole u svojim rukama, o čemu se govori u poglavlju *Samostanske i katedralne škole*. One su bile jedina obrazovna središta i nositelji prosvjete. U školovanje su unosile kršćansku objavu i učenje crkvenih otaca. Poslije dolazi do pojave biskupijskih škola.

Katedralna škola u Chartresu je najslavnija katedralna škola. Čovjeka se, po autorovu mišljenju, promatralo kao biće obdareno razumom u kojem se razum i vjera međusobno pomažu i dopunjuju, što je bila temeljna postavka koju su prihvaćali svi intelektualci u XII. stoljeću. Isto tako vladala je potreba za racionalnim znanjem i spoznajama pa je ta znatiželja postala glavnim obilježjem spomenute škole. Ta škola se na neki način može smatrati prvom humanističkom školom.

Pariške škole bile su stjecišta učenika željnih znanja iz svih krajeva, najviše zbog slavnih profesora kao što su Anselm iz Laona, Vilim iz Champeauxa, Peter Abelard. Autor ponovno napominje kako je veliki preokret bio nakon uspostave kontakta između Azije i Europe i dolaska Aristotelovih djela koja imaju velik utjecaj na ove škole. Pariz postupno preuzima vodeće mjesto u školstvu.

Nastanak sveučilišta, kako se može i pretpostaviti, nije bio lak ni brz proces. Veliku ulogu ovdje su odigrale samostanske i katedralne škole. Ključan je bio veliki kulturno-znanstveni preporod u XII. st. koji je stvorio plodno tlo za tu pojavu. Javljaju se nova područja zanimanja i istraživanja. Kroz cijelo poglavlje autor pojašnjava što je sve utjecalo na nastanak sveučilišta, kako su nastala, te navodi najznačajnije profesore i središta.

Uloga knjige u prenošenju znanja naslov je poglavlja u kojem autor navodi da su knjige bile izrazito važne i da ono što nije bilo zapisano kao da se nije ni dogodilo. Ovdje je prikazan status i razvoj knjige kroz cijeli period o kojemu je riječ u knjizi. Osim toga, govori o važnosti prepisivanja starih knjiga, jer se tako širila riječ još iz doba Grčke. Prikazano je što se sve koristilo za pisanje kao papirus, pergament i drugo.

U *Zaključku* autor brani svoju tezu da srednji vijek nije mračno doba, te navodi ukratko sve značajke toga doba, a neke od njih imamo prilike vidjeti i danas jer potječu od tog doba. Jedan od najboljih primjera je zasigurno sveučilište.

Božena Martinović

Darko Dukovski, *Ozrcaljena povijest : uvod u suvremenu povijest Europe i Europljana*. Zagreb : Leykam, 2012., 713 str.

Knjiga Darka Dukovskog *Ozrcaljena povijest : uvod u suvremenu povijest Europe i Europljana* objavljena je uz potporu Sveučilišta u Rijeci i Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. Obuhvaća 713 stranica i obogaćena je mnoštvom fotografija. Autor je knjigu podijelio na pet tematskih cjelina: *Europsko naslijeđe od Berlinskog kongresa do 1914.* (39-81); *Usporednost uspona i padova* (85-164); *Europa između nade i razočaranja* (167-526); *Europska politika nasilja i mržnje: politički terorizam* (529-573); *Duhovno-vjerska vertikala Europe: put prema ekumeni* (577-624). Osim tematskih cjelina knjiga sadrži: *Predgovor* (9-15); „Važne“ i „manje“ važne osobe europske povijesti 20. i 21. stoljeća (625-670); *Umjesto zaključka* (671-673); *Imensko kazalo* (674-685); *Pojmovno i mjesno kazalo* (686-713).